

หลักนิติธรรมกับวิกฤตการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙*

ลัทธิกา เนตรทัศน์**

บทนำ

การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ เป็นวิกฤตการณ์ที่ส่งผลกระทบต่อด้านสาธารณสุขไปทั่วโลก ทั้งยังสร้างความท้าทายต่อภาครัฐในการบริหารจัดการ โดยเฉพาะการคงไว้ซึ่งหลักนิติธรรมอันเป็นหลักธรรมาภิบาลสำคัญของการปกครอง ในกรณีนี้ โครงการยุติธรรมโลก (World Justice Project) ได้จัดทำบทความเพื่อนำเสนอเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างวิกฤตการณ์สาธารณสุขกับหลักนิติธรรมเพื่อสะท้อนถึงประเด็นปัญหาและเพื่อการกำหนดมาตรการสำหรับการจัดการอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

หลักนิติธรรมกับวิกฤตการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙^๑

วิกฤตการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ไม่เพียงแต่จะเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่อระบบสาธารณสุขทั่วโลก ขณะเดียวกันวิกฤตการณ์ดังกล่าวยังส่งผลกระทบต่ออย่างมีนัยสำคัญต่อการยึดมั่นในหลักนิติธรรมของรัฐ โดยเฉพาะรัฐที่ไม่ได้มีความมั่นคงต่อหลักนิติธรรมอย่างแท้จริงมีความเสี่ยงที่จะต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ด้านการสาธารณสุขที่รุนแรง และทำให้ประสิทธิภาพการตอบสนองต่อภาวะดังกล่าวลดน้อยลง เนื่องจากหลักนิติธรรมมีความสำคัญในฐานะของหลักการปกครองที่จะช่วยสร้างความยั่งยืนให้กับสถาบันรัฐทั้งยังมีความสำคัญในฐานะที่เป็นบรรทัดฐานและเจตนารมณ์ร่วมกันของชุมชน หากรัฐสามารถที่จะให้ความคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชนควบคู่ไปกับการเป็นรัฐบาลโปร่งใสและสร้างสังคมที่ความยุติธรรมสามารถเข้าถึงได้อย่างเท่าเทียมก็จะสามารถรักษาเสรีภาพของประชาชนและสร้างความปลอดภัยสาธารณะ รวมทั้งส่งเสริมความเจริญรุ่งเรืองของประเทศได้อย่างดีเยี่ยม

จากข้อมูลการวิจัยของโครงการยุติธรรมโลก พบว่า หลักนิติธรรมและระบบสาธารณสุขมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างมีนัยสำคัญ โดยประเทศที่ให้ความสำคัญต่อหลักนิติธรรมอย่างแท้จริงจะมีอัตราการเสียชีวิตของประชากรที่เป็นหญิงมีครรภ์และทารกแรกเกิดต่ำ และมีช่วงอายุของประชากรที่ยืนยาว ทั้งยังมีอัตราการเกิดโรคเรื้อรังของประชากรต่ำ นอกจากนี้ การยึดมั่นต่อหลักนิติธรรมในการปกครองยังสร้างความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อสถาบันของรัฐและเป็นหลักการที่สนับสนุนสัญญาประชาคมซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญ

* บทความประจำเดือนตุลาคม ๒๕๖๔

** บุคลากรจัดทำฐานข้อมูลกฎหมาย ฝ่ายค้นคว้าและเปรียบเทียบกฎหมาย กองกฎหมายต่างประเทศ สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา

^๑ สรุปความจากบทความ The Twin Crises of The Public Health and the Rule of Law โดย World Justice Project เข้าถึงต้นฉบับได้ที่ <https://worldjusticeproject.org/sites/default/files/documents/Twin-Cities-Introduction.pdf>

ในการจัดการวิกฤตการณ์ด้านสาธารณสุขอย่างการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ที่จะต้องอาศัยแนวทางที่หลากหลายในการต่อสู้อีกด้วย

โครงการความยุติธรรมโลกได้นำเสนอความท้าทายของรัฐที่จะต้องเผชิญเมื่อเกิดภาวะวิกฤตด้านสาธารณสุข โดยเฉพาะการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ซึ่งผลักดันให้รัฐจะต้องยึดมั่นในหลักนิติธรรมมากยิ่งขึ้นเพื่อการตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ขณะเดียวกัน ความสามารถและความรับผิดชอบของรัฐทั่วโลกในการทำหน้าที่คุ้มครองประชาชนอยู่ในภาวะถดถอย โดยดัชนีชี้วัดหลักนิติธรรมของประเทศต่าง ๆ ในปีค.ศ. ๒๐๒๐ พบว่ามีระดับคะแนนของการยึดมั่นในหลักนิติธรรมลดลงกว่าด้านการพัฒนาหลักนิติธรรมของประเทศ

โครงการความยุติธรรมโลกมุ่งเน้นการนำเสนอเกี่ยวกับตัวชี้วัดหลักนิติธรรมด้านการจำกัดอำนาจรัฐบาล การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐาน การทุจริต และการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งเป็นด้านที่มีความสัมพันธ์กับวิกฤตการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ โดยสรุปสาระสำคัญได้ดังนี้

๑. ด้านการจำกัดอำนาจรัฐบาล

ภายใต้แนวคิดของหลักนิติธรรมที่มุ่งควบคุมการใช้อำนาจโดยไม่ชอบธรรมของรัฐบาลหรือฝ่ายบริหาร กลไกการตรวจสอบและการคานอำนาจจึงมีบทบาทสำคัญในการจำกัดการใช้อำนาจของรัฐบาล ไม่ว่าจะเป็นกลไกการควบคุมโดยบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ กฎหมาย องค์กรของรัฐหรือองค์กรอิสระ อย่างไรก็ตาม การแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ได้สร้างความเสี่ยงต่อการจำกัดอำนาจของรัฐบาล เนื่องจากสถานการณ์ดังกล่าวทำให้เกิดการใช้ระบบการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางของรัฐผ่านการใช้มาตรการเพื่อควบคุมสถานการณ์ อีกทั้งกลไกการตรวจสอบการใช้อำนาจโดยภาคประชาชนและองค์กรอิสระถูกจำกัด ตลอดจนการจัดการเลือกตั้งครั้งสำคัญของประเทศอาจถูกเลื่อนไปอย่างไม่มีกำหนด ซึ่งส่งผลกระทบต่อกระบวนการตรวจสอบและถ่วงดุลอำนาจของรัฐบาลในที่สุด

๒. ด้านสิทธิขั้นพื้นฐาน

การคุ้มครองสิทธิขั้นพื้นฐานของบุคคลเป็นหนึ่งในตัวชี้วัดสำคัญที่จะสะท้อนถึงระดับหลักนิติธรรมของสังคม โดยสังคมที่ยึดถือหลักนิติธรรมจะให้การรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชนอย่างเต็มที่ รวมถึงคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพมิให้ถูกละเมิดโดยไม่ชอบธรรม อย่างไรก็ตาม วิกฤตการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ส่งผลกระทบต่อสิทธิขั้นพื้นฐานของประชาชน เมื่อรัฐมีการใช้มาตรการทางกฎหมาย เช่น การกำหนดความรับผิดทางอาญาเกี่ยวกับการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่บิดเบือนเกี่ยวกับสถานการณ์การระบาด ซึ่งเป็นมาตรการที่ถูกนำมาใช้เพื่อจำกัดการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและจำกัดการวิพากษ์วิจารณ์ของประชาชน ขณะเดียวกัน ข้อมูลจากโครงการความยุติธรรมโลกยังชี้ให้เห็นว่ามีการใช้มาตรการลือคดาวนและเคอร์ฟิวอย่างเลือกปฏิบัติบนพื้นฐานของชาติพันธุ์ เชื้อชาติ ศาสนา และอัตลักษณ์ทางเพศอีกด้วย

๓. ด้านการทุจริต

แม้การทุจริตจะมีใช้ปัญหาใหม่ในภาคสาธารณสุข ซึ่งตามรายงานของโครงการความยุติธรรมโลก ปีค.ศ. ๒๐๑๙ พบการทุจริตในภาคสาธารณสุขกว่า ๕ แสนล้านดอลลาร์ทั่วโลก อย่างไรก็ตาม เมื่อเกิดภาวะฉุกเฉินด้านสาธารณสุข โดยเฉพาะการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ทับซ้อนกับความท้าทายเดิมของภาคสาธารณสุข จึงก่อให้เกิดความเสี่ยงที่จะเกิดการทุจริตได้โดยง่ายยิ่งขึ้น เนื่องจากรัฐจำเป็นต้องแสวงหามาตรการและทรัพยากรเพื่อการจัดการแก้ไขปัญหาให้ได้อย่างทันท่วงที การลดขั้นตอนการดำเนินงานของภาครัฐที่ถูกกำหนดมาเพื่อป้องกันการทุจริตอาจก่อให้เกิดโอกาสในการทุจริตเกี่ยวกับการจัดซื้อทรัพยากรจำเป็นในภาวะฉุกเฉินของประเทศ เช่น การเข้ามามีส่วนได้เสียกับการจัดซื้อจัดจ้างการซื้อขายสินค้าที่มีข้อบกพร่อง และการรับสินบน เป็นต้น ขณะที่หน่วยงานตรวจสอบและกลไกการตรวจสอบอื่น ๆ ได้รับความกระทบจากการแพร่ระบาดเช่นเดียวกันจึงส่งผลต่อความสามารถและประสิทธิภาพในการตรวจสอบความทุจริต

๔. ด้านการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม

ภายใต้สังคมที่ให้ความสำคัญกับหลักนิติธรรม บุคคลย่อมได้รับการระงับข้อพิพาทด้วยกระบวนการยุติธรรมที่มีประสิทธิภาพอย่างเท่าเทียมและได้รับการเยียวยาความเสียหายอย่างเหมาะสมผ่านองค์กรในกระบวนการยุติธรรมและการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ในกระบวนการโดยปราศจากการแทรกแซงจากอำนาจอื่น ทั้งยังต้องเป็นกระบวนการที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้โดยสะดวกและมีค่าใช้จ่ายที่สมเหตุสมผล อย่างไรก็ตาม วิกฤตการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ได้ตอกย้ำความเหลื่อมล้ำของการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมในสังคม โดยเฉพาะโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมของกลุ่มชายขอบ โครงการความยุติธรรมโลกประเมินว่า มีประชากรกว่า ๕ พันล้านคนทั่วโลกต้องเผชิญกับความเหลื่อมล้ำในกระบวนการยุติธรรมและไม่สามารถเข้าถึงกระบวนการยุติธรรม ซึ่งประกอบด้วยแรงงานนอกระบบ ๒.๑ พันล้านคน ขณะที่ ๒.๓ พันล้านคนเป็นผู้ที่ไม่มีหลักฐานการครอบครองที่อยู่อาศัย และ ๑.๔ พันล้านคนเป็นผู้ที่ไม่ได้รับความยุติธรรมทางแพ่งหรือความยุติธรรมในการในการจัดการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ได้ เช่น ปัญหาเกี่ยวกับที่ดินที่פקอาศัย การจ้างงาน ข้อพิพาทในครอบครัว หนี้ และปัญหาผู้บริโภค เป็นต้น โดยผลกระทบทางเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นจากการระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ ได้ทำให้เกิดความต้องการความเป็นธรรมและการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะประชากรที่มีรายได้น้อยและกลุ่มคนชายขอบที่ไม่มีสถานะทางกฎหมายหรืออยู่ในระบบของภาครัฐ ไม่มีที่พักหรือการจ้างงานอย่างเป็นทางการจึงไม่สามารถเข้าถึงความช่วยเหลือในภาวะฉุกเฉินที่เกิดขึ้นได้

อย่างไรก็ดี การยึดมั่นในหลักนิติธรรมที่ลดน้อยลงของรัฐยังส่งผลต่อความสามารถในการตอบสนองต่อการระบาดทั้งในระยะสั้นและระยะยาว โดยเฉพาะการจัดสรรทรัพยากรและโอกาสสำหรับประชากรกลุ่มชายขอบ อีกทั้งการบริหารจัดการโดยขาดหลักนิติธรรมได้บั่นทอนความไว้วางใจของประชาชนที่มีต่อรัฐ ซึ่งความน่าเชื่อถือและความไว้วางใจของประชาชนเป็นองค์ประกอบที่สำคัญยิ่งต่อการจัดการสถานการณ์

ฉุกเฉินของประเทศ นอกจากนี้ การเผยแพร่ข้อมูลอย่างรวดเร็ว ถูกต้อง และเชื่อถือยังเป็นส่วนสำคัญในการตอบสนองต่อสถานการณ์ได้อย่างมีประสิทธิภาพด้วยเช่นเดียวกัน

การวิจัยของโครงการความยุติธรรมโลกได้ชี้ให้เห็นปัญหาทางเศรษฐกิจและสังคมอื่น ๆ ที่มีส่วนทำให้สถานการณ์การระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ มีความรุนแรงยิ่งขึ้น เช่น แรงงานที่ประกอบอาชีพที่มีความเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อสูง ไม่ว่าจะเป็นผู้ที่ประกอบอาชีพค้าขาย ภาคการขนส่งสาธารณะ และบุคลากรในระบบสาธารณสุข ปัญหาเกี่ยวกับการอยู่อาศัยของประชาชนในชุมชนแออัด ซึ่งมีความเสี่ยงต่อการได้รับเชื้อสูง ปัญหาการฉ้อโกงสินค้าเวชภัณฑ์และบริการเกี่ยวกับสุขภาพ เป็นต้น

บทสรุป

แม้วิกฤตการแพร่ระบาดของไวรัสโควิด - ๑๙ จะเป็นความท้าทายสำหรับรัฐในการจัดการปัญหาควบคู่ไปกับการยึดมั่นในหลักนิติธรรมอันเป็นหลักการพื้นฐานสำคัญสำหรับการปกครองไว้ได้อย่างมั่นคง อย่างไรก็ตาม ท่ามกลางวิกฤตการระบาดใหญ่ของไวรัสโควิด- ๑๙ ยังเป็นโอกาสสำคัญสำหรับรัฐในการทบทวนระบบกฎหมายและกลไกการกำกับดูแลที่เกี่ยวข้องเพื่อการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ซึ่งจะช่วยสร้างความไว้วางใจให้กับประชาชนว่าจะได้รับการตอบสนองต่อภาวะวิกฤตด้านสาธารณสุขได้อย่างเหมาะสม โดยเฉพาะการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่เกี่ยวข้องให้มีความเข้มแข็งเพื่อคุ้มครองสุขภาพอนามัยของประชาชนได้ในระยะยาว